

ményes nyelvtanítás fogalompárosa. Ez viszont nagy szakmai fegyelmet, állandó önképzést, és kísérletező kedvet igényel.

IRODALOM

Hinkelmann, Gunhild: *Leichter Lehren*; Verlagsges. mbH, An der Weide 27-28.
2800 Bremen, 1988

SOLYMOSI MÁRIA

A „másik ember”

Karácsony Sándor (1891-1952) és az „alexandriánusok”

A „Karácsony Sándor öröksége” egynapos tudományos ülészak – amelynek apropóját Karácsony Sándor születésének 100. és halálának 40. évfordulója adta – tanulmánycsokorral tisztelgett (1) a magyar tudományos gondolkodás-történet méltatlanul elfelejtett alakjának, aki már életében is rajongó tisztelet és ugyanakkor kételkedő (olykor ellenségeskedő) kritika tárgya volt. Alábbiakban e tanulmányokban – meg Boros Dezső kiadatlan írásaiban – kívánunk tallózni, nem vindikálva magunknak sem eredetiséget, sem valaminő felfedezést.

1948 után kényszernyugdíjaztatás, visszaszorítás, a társadalmi-politikai életből való kiátkozás – tiltó elhallgattatás – volt osztályrésze. A mai 40-50 éves generáció – s a fiatalabbak – nemigen ismerik. A „demokratikus szocializmus” korszaka kezdte meg újraélesztését, jóllehet az „oldódás” a 70-es, de még inkább a 80-as évek elejétől tapasztalható.

Az ügy egyik jelentős harcosa Lendvai L. Ferenc volt, aki szerint Karácsony Sándor és a MKP viszonyát elsősorban nem az ideológia, hanem a politika oldaláról lehet megérteni; a politikai szövetséget a szektás, dogmatikus gyakorlat mondta fel. (2)

Vitányi Iván szerint Karácsony Sándor gondolkodásában egyaránt helyet kap a kereszténység, a népiség, a liberalizmus és a szocializmus. Nem elegyüket kereste, hanem konzekvens rendszerüket. Újrafelfedezését tehát tovább kell folytatni a mai népi, keresztény, liberális, plurális eszmerendszer szerint is. (3)

E sorok írója tart tőle, hogy Karácsony Sándor életművének „végleges” értékelésére még nem érett meg az idő. Nemcsak saját tehetségének korlátai, illetve szubjektívizmustól sem mentes bizonytalankodása (4), hanem az életmű belső bonyodalmassága miatt sem.

Jóllehet a források és a támpontok – bizonyos évek kietlen pusztaságával szemben – örövendetesen megszáporodtak, mi több: gyakorlatilag csaknem áttekinthetetlen mennyiségűvé duzzadtak – ami a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1991 májusában megtartott tudományos ülészak anyagával (5), illetve Boros Dezső kiadatlan dolgozataival (6), továbbá Fabricius Kovács Ferenc, Varga Domokos, Buda Béla, Lányi Gusztáv, Kontra György, Vitányi Iván, Tankó Béla, Varga Zoltán, Dankó Imre, Böhm Károly, Kapitány Ágnes, Kapitány Gábor, Szende Aladár, Pethő Sándor, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Szekfű Gyula, – negatíve pedig Mátrai László, Bóka László és Kerékgyártó Elemér munkásságával függ össze. S akkor még nem is szóltunk például Németh Lászlóról, akinek ugyancsak volt véleménye a Karácsony Sándor körüli dolgok állásáról (például arról, hogy ennek a „narodnyik dilettánsnak” – ez a minősítés természetesen nem tőle származik – a filozófiai eszmeifuttatásait ketten-hárman ha értették, jóllehet Karácsony szerinte is „mágnes-ember” volt: vonzásából alig lehetett „szabadulni”. Így volt ezzel Kondor Imre is (7) és sokan mások.

Karácsony 1934-től magántanárként adott elő a debreceni egyetemen. Ezek az előadások segítették hozzá rendszerének kifejtéséhez, könyveinek megjelenéséhez: Magyar nyelvtan társaslélektani alapon, 1938; A magyar észjárás, 1939; A könyvek lelke, 1941; A magyar világnézet, 1941; Ocsudó magyarság, 1942; A magyarok istene, 1943; A magyarok kincse, 1944; A magyar demokrácia, 1945; Magyar ifjúság, 1946; A magyar béke, 1947; Az Új Szántásban: A felnőttek nevelése 1948. Tehát 1938 után minden esztendőben egy kötete, összesen 10 kötet. Ehhez járul „A diákélet mindennapi problémái” 8 kötete; 4 ifjúsági regénye; „A másik ember”; „Az igazi mellérendelés” és egy sereg írása a hitélettel kapcsolatban.

Nos, ami ezt a „hitéletet” illeti, le kell szögeznünk, hogy Karácsony Sándor – izzó protestantizmusával – mélyen vallásos ember volt. Hitt a megfoghatatlanban, a csodában, istenben és az ő egyszülött fiában. Mesterséges csonkolás volna, ha ezt az irracionalizmust, transzcendentizmust le akarnók tagadni. Mint Dankó Imre állítja: a vallásosság pályáját mindvégig meghatározta. (8)

Lányi Gusztáv írja: Tudomány és intuíció, racionalitás és irracionalitás, hideg ész és érző szív – Karácsony Sándornál ez a szintézis valóban létrejött – nem kevés feszültség árán. Lendvai L. Ferenc Karácsonyt idézi: „radikális demokráciámat a társas lélek alsó határán, a jogban *Platonnak, Kantnak, Hegelnek* és *Marxnak*, a társas lélek felső határán, az áhitat fokán, a Bibliának köszönhetem”. „Az élet művészete nem az – mondja másutt –, hogy kiverekedjük a magunk jogait, vagy a magunk igazát, hanem, hogy beilleszkedjünk az Isten világterv-hálózatába.”

S ekkor még nyitva hagytuk a kérdést: viszonyát *Bergsonhoz, Kierkegaardhoz* és az egzisztencialistákhoz. (9)

Karácsony Sándor is „bűnbe esett” Németh Lászlóhoz, másfelől Prohászka Lajoshoz hasonlóan: (társas lélektani) „nemzetkarakterológiát” alkotott. Bizonyára feltűnhetett a kevésbé „vált fülű” olvasónak, hogy úgyszólván minden könyvének címében szerepel a „magyar” szó. (Magyar észjárás, Magyarok istene stb.)

Karácsony egyik legvitatottabb gondolata volt, hogy létezik egy sajátos magyar lélek, egy annak megfelelő magyar észjárás, ennek megfelelően pedig egy sajátos magyar világnézet. A nem magyar jog szabályozni akarja a juszt, a nem magyar esztétika megokolni akarja a szépet – a magyar mindezt átéli. „A magyar világnézet egyetlen lehetséges formája: a magyar életnek az élése.”

Mielőtt félreértés történne: e kérdésben legrendszeresebb áttekintést „A magyar észjárás” című könyvében ad (1939), és ebben szembenállás jelentkezik a német kulturális és politikai hegemoniával.

Elutasítja a naturalisztikus faji, földrajzi determinizmust. „Van tehát összefüggés a vér, a sors, a körülmények és a szellem között – írja –, de ez az összefüggés éppen fordítottja a föltételezettnek – nem a magyar vér ritmusa diktálja hát a magyar szellem imperatívuszait, hanem – fordítva – a magyar szellem alakította és irányítja parancsoló erővel a magyar vér ritmusát.”

Nem föltétlenül az a magyar, akit származása szerint annak ítélnék (1940-1941! F.Sz.) vagy aki magyar állampolgárságú, még csak az sem, aki magyarnak vallja magát, hanem az, aki vállalja és teljesíti a magyarságunkból következő feladatokat. Nyíltan elítéli a fajbiológiát. (10)

A „mellérendelés” és az „autonómia”: két kulcsfogalma.

Mindkettő a protestáns demokratizmus megnyilatkozása. Az egyéni és a társadalmi autonómia lehetőségeit kereste mint konzervatív, hagyománytisztelő forradalmár. Így képzelte el egy civil – tehát nem militarizált, nem totalitárius és nem diktatorikus, hanem demokratikus reformprogramot a jövő számára is. 1945 előtt „radikálisnak”, 1945 után „reakciós narodnyiknak” láttatják.

Lányi Gusztáv sajátos tradicionalizmusáról, mély kontinuitás-szemléletéről szól. Karácsony szerint addig semmi sem minősül újnak, amíg nem asszimilálódik, amíg nem válik szerves folytatásává annak, ami a történelem folyamán értéknek bizonyult. A jobb- és baloldali totalitarizmusok helyett Karácsony az egyéni autonómián nyugvó mellérendelő társas és társadalmi viszonyok „utópiáját” hirdette. Községek, előljáróságok, egyházacs-kák presbitériumainak országát. Szerinte a magyar föld igazából kis autonómiák hazája.

A „mellérendelés” pedig eredetében nyelvi-nyelvtani kategória, messze többet fejez ki a merő lingvisztikainál. (11)

A nép legfőbb baját az elmaradottságban, a középosztályét az alsó- és a felső rétegtől való elszakadottságban, a felső réteget idegenségében és gyökértelenségében látja. (12) Tisztán látja, hogy milyen nehéz a magyar pedagógiát a helyes örökségre visszavezetni. Azt is látja: nem lehet a magyar pedagógiát (külön) megmenteni: előzőleg az egész magyar lelket kell önmagára eszméltetni és a szellemi élet minden terén visszaadni önmagának. (13)

Jellemző Karácsony Sándor „tiszteletlen” viszonya Kornis Gyulához: „Kornis nemcsak feltételezi a kasztrendszer – úgymond –, hanem bizonyos mértékben konzerválni is akarja.”

A magyar történelem állandó ingadozás kelet és nyugat közt. Innen egyenes út vezet Karácsony Sándor „híd”-koncepciójához; másfelől: a „Duna-népek” ma is aktuális megbékéléséhez. Mindig „híd”- és „perem”-nép voltunk a latinság, a germánság és a szlávok közt.

Karácsony Sándor 1945-öt – árnyoldalaival együtt – fölszabadulásnak fogta föl. Már előtte bátran és szorgalmasan járta szomszéd kisebbségeinket – az ottani hivatalos államnyelvet is elsajátítva. „A magyar demokrácia” kötetét *Veres Péternek* ajánlotta, aki egyszer egy őt ócsárló társaságban azt mondta: várjátok meg, hogy Sándor bátyánk hogyan beszél, ha már nem kell hangfogót használnia.

Az indogermán Weltanschauung elavult. Növendékeinket nem a világ nézésére kell nevelnünk, hanem arra, hogy hatékonyan, potensen éljék a magyar életet.

Ha rendszer volt, miféle rendszer volt a Karácsony Sándoré? Filozófiai? (14) Pedagógiai? Szociálpszichológiai?

E kérdésnél kissé le kell horgonyoznunk.

Először *E. A. Ross* írt könyvet 1908-ban Szociálpszichológia címen, bár e tudományág megalapozását előtte már *August Comte* is tervezte (de terve megvalósítása előtt két évvel meghalt). Ehhez *Boros Dezső* hozzáteszi – Karácsonyt megszólaltatva –, hogy *Mitrovics Gyula* a pedagógiai pszichológia terén derekas munkát végzett, de azt nem állította rendszere tengelyébe. Karácsony viszont igen. Karácsony Sándor „a másik emberrel” megteremtője lett a szociálpszichológiai pedagógiának, vagy ahogy ő nevezte: a társas lélektanak, a társas lélektanra alapozott neveléstudománynak. (15)

Karácsony pedagógiájában – az „autonómia” és a „mellérendelés” kulcs-fogalma mellett, azokkal egységben – szintén kulcsszerepe van a „másik embernek”. (16)

A szociológia ágazatairól *Kulcsár Kálmán* szerkesztett egy gyűjteményes munkát. Ebben hely jut a szociálpszichológiának is (1975). *Pataki Ferenc* A szociálpszichológia történeti háttere című szöveggyűjteményében (1982) Karácsony Sándor neve nem szerepel. Az elismerésre a 60-as évek végéig kellett várni, *Fabricsius Kovács Ferenc* és *Buda Béla* munkásságáig, akik szociálpszichológiai problémákat vetnek fel, igaz, jórészt nyelvtudományi megközelítésben.

Az első pedagógiai szociálpszichológiát *Buda Béla* írta A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája címen 1986-ban. Ebben már néhány elismerő sor jut Karácsony Sándornak.

Lányi Gusztáv Karácsony társas lélektanát tekinti a pedagógiai szociálpszichológia első művének (17). Ugyanígy vélekedik *Boros Dezső* is (18), aki nem tartozott a szorosan vett – és ironikusan aposztrofált – „alexandriánusok” közé. Mint írja: „... ott ültem az előadásokon a mester lábainál... de nem voltam sem Karácsony-tanítvány, sem árulója, sem imádója, viszont megtanultam tőle, hogy a tanulókat szeretni kell, akiknek növekedniök kell, s nekem pedig alábbszállnom... tőle tanultam, hogy pszichológiai ismeretek nélkül nincs pedagógia!”

Igen. A genfi iskola, amelyet Karácsony látogatott (19); munkatársi kapcsolata *Nagy Lászlóval* a Közoktatásügyi Népbiztosságon, s akivel még 1920-ban is tartotta a kapcsolatot; a 8 osztályos alapfokú népiskola követelése (20); bemutató tanításai *Nemesné Müller Márta* „Családi Iskolájában” (!); örvendező cikke 1935-ben a 10 éves fennállását ünneplő „Jövő Útjain” folyóirat jubileumi számában; mély rokonszenve és nagyrabecsülése egyfelől *Imre Sándor* (aki – többek közt – a *Domokos Lászlóné*-féle Új Iskola „felügyelője”

is volt) másfelől a gyermektanulmány, az Új Nevelés Lígája iránt; *Makkait* tudomásul vette – vitatkozni akart vele; közelebb állt hozzá *Schneller*, Mitrovics tanára, majd „versenyár-sa”, akinek azért megadta a tiszteletet; tanárai: *Alexander Bernát* és *Riedl Frigyes*, kedvelt nyelvésze: *Gombóc Zoltán*, aki Wilhelm Wundt „Völlerpszichológiáját” társas lélektanná magyaráztatta neki: koordináták, melyek közt „Sándor bácsi” helye kijelölhető.

A Tavaszmező utcai Zrínyi Gimnázium I/a. osztályának története „A csucsai front” (21). Ezt az osztály nyolc éven át vezette. Szereplői kisdiákokból felnőtté érett, majd a társadalomban közéleti szerephez jutó férfiak lettek. Az I/a. osztály a 20-as, 30-as években fogalommá vált. Innen kerültek ki legértelmesebb diákjai – későbbi kritikusi is, mint *Bóka László*, *Mátrai László*. Ennek az osztálynak a végigkísérésével alakultak ki Karácsonyban azok a fejlődéslélektani kategóriák, amelyek később oly nagy szerepet játszottak elméleti rendszerében. (22)

Karácsony Sándor felfogása szerint – s ez *Kövendi Dénes* frappáns summázata (23) – egész kultúránk társas viszonyulások rendszere. Ennek mintegy a tengelyét adja a társas értelmi viszonyulás: a nyelv, a jelrendszer – majd ehhez kapcsolódik az irodalom mint jelképrendszer, s a társadalom, mint tettrendszer.

Balogh László írja (24): „Az egyéniség autonóm, de vannak olyan megnyilvánulási formái, amelyek csak egy másik, szintén autonóm egyéniséggel közösen, kölcsönösen, egymásban, egymással és egymásra nézve nyilvánulhatnak...”

A nevelési rendszer 5 fő elemét ő eképp sorolja elő:

- I. A nyelvi nevelés és a társas lélek értelmi működése;
- II. A művészi nevelés és a társas lélek érzelmi működése;
- III. A társadalmi nevelés és a társas lélek akarati működése;
- IV. A jogi nevelés és a társas lélek életérzései működése;
- V. A vallásos nevelés és a társas lélek transzcendens erőinek működése;

Másutt mátrix táblázatban 9x9, azaz 81 kategória szerepel. Mindazáltal nem ezek a formálisan ható „rendszerkezések” a lényegesek.

Komlósy Sándor elmélyült tanulmányában (25) fejtegeti, hogy Karácsony Sándor számára a létezés azt jelentette, hogy nem egymástól elkülönítve élünk, hanem egymással sokféle relációban. Ezek a relációk hozták létre a kultúra sokféle értékét, sajátos rendszereit. Jog, technika, művészet, tudomány, világnézet, vallás nem egyéni lelki produktumok, hanem az ember és ember különböző relációinak, társas viszonyulásainak eredményei. S ezzel a nevelés előfeltételeit fogalmazta meg.

Karácsony Sándor elfogadta a modern lélektannak azt a megállapítását, hogy az egyén autonóm, szuverén. Erre az autonóm egyénre direkt, közvetlen úton nem lehet hatni, közvetlen hatásokkal nevelni nem lehet.

De az autonóm egyéni lélekeknek vannak olyan erői és funkciói, mégpedig társas lelki funkciói – ezt már Karácsony dolgozta ki –, amelyek az autonómia megtartása mellett képesek feldolgozni a kívülről, a „másik ember”-től származó hatásokat.

Azt is látta Karácsony, hogy a gyermek nem tökéletlen felnőtt (*Claparède*), hanem teljes értékű gyermek, serdülő, adolescens. Nekik teljes joguk és tökéletes autonómiájuk van a gyermek, a serdülő, az adolescens életre.

A kisgyermek játszópajtást keres, a növegyő gyermek vezetőt, a serdülő ideált vár, az adolescens pedig partnert, aki vitatkozzék vele, hogy építse világnézetét.

A nevelő-növendék viszonya „mellérendelő”. Viszonyuk demokratikus. A növendék akkor válik felnőtté, ha a másik embert autonóm lénynek tekinti, kibírja, elviseli (ma úgy mondjuk: tolerálja), s eszerint viszonyul hozzá az emberi relációk gazdag formáiban (v.ö. Marxnál az ember nembeli gazdagságával). Nevelődése sohasem befejezett. A felnőttet is nevelni kell. *Durkó Mátyás* írja: ő az első olyan klasszikusunk, aki a szabad-művelődést, a felnőtt-nevelést a pedagógia integráns részévé avatja. (26) (Vagyis az andragógia is egyik pionírját tisztelheti benne.)

Karácsony Sándort gyakran vádolták az oktatás elhanyagolásával-lebecsülésével. Található nála olyan megjegyzés, mely szerint az oktatás olyan „mellékterméke” a nevelésnek, mint gázgyártásnak a kátrány. Tény, hogy haragudott az „oktatás” szóra, mert az az oktan állat képzetét idézte fel benne. Idomítani kutyát, lovat kell – az embert nevelni. Mindenféle oktatási reform – fejtegeti *Heltai Miklós* (27), amely ott ragad le, hogy miként

lehet tananyagot tanórán, tankönyvek segítségével „fájdalommentesen beleoperálni” a diák fejébe: eleve bukásra ítéltetett. Nyelvet kell teremteni a diák és tanár között: ez az egyedüli kultúrahordozó.

A tanár – ha tényleg az – azt is tudja, hogy a kamasz az én két lábon járó eleven kétyelem, s problémák helyett az igazságokkal tömni bűn. (28)

Mátrai, Bóka, Kerégyártó Elemér „kritikájával”, gorombaságaival és ferdítéseivel foglalkozni ma már ízetlen lenne. A probléma, a tévedés, a botladozás szabadsága és a keresés kötelessége a lényeges.

Korunk jogi alaptétele – úgymond Karácsony – a történelem folyamán először ismerni fel a másik emberben egyidejűleg a szabadság egyetlen komoly akadályát és egyetlen lehetőségét.

Igen: Karácsony Sándort – legalábbis tanulmányozni – ma is aktuális.

JEGYZETEK

- (1) Szerkesztette Petrikás Árpád (aki volt szíves a csupán 300 példányban kiadott anyagot a rendelkezésemre bocsájtani, amit ezúton is megköszönök) Bajkó Mátyás, Durkó Mátyás, Dankó Imre és Vaskó László közreműködésével. Felelős kiadó: Hajdú-Bihar megye Önkormányzata Pedagógiai Intézete, Debrecen, 1991.
- (2) Lendvai L. Ferenc: Új Szántás. Karácsony Sándor és köre a felszabadulás utáni politikai életben. = Társadalmi Szemle 1981/VII. 66-73. p.
- (3) Vitányi Iván: A magyar demokrácia lelkiismerete. = Magyar Nemzet, 1989. október 2.
- (4) Karácsony Sándort személyesen is ismerte.
- (5) Pedagógiai értékek és műhelyek. Lásd az (1) jegyzetet.
- (6) Boros Dezső kiadatlan dolgozatai Karácsony Sándor pedagógiájáról és a tanárképzésről = Acta Pedagogica Debrecina 92. szám. Debrecen, 1990.
- (7) Tanítványa, majd professzortársa
- (8) „Karácsony Sándor öröksége”. Dankó I.: Filozófiai és nyelvészeti számvetés. – Pszichologizál – olvassuk Lányi Gusztávnál (Magyarság, protestantizmus, társaslélektan. Kandidátusi értekezés 1988. Kézirat ELTE Szociológiai Intézet) – az ő „szelleme” nem Dilthey és nem Prohászka szelleme, nem objektív idealista, hanem transzcendens és szubjektív; „tudomány és intuíció nála minden kényszer nélküli természetes összeolvadásban jelenik meg”; „a ráció és az irracionális határán egyensúlyozott akkor, amikor a korszellem eleve egyensúlytalan volt”.
- (9) Van, aki egy magyar egzisztencialistát „tisztel” benne... S ami talán könnyebb dolog volna: axiológiai, vagyis értékelméleti eszmerokonságának megmutatása a marburgi, illetve bádeni neo-kantiánus iskolával, amelyről Petrikás Árpád értekezik. (Debrecenben Tankó Bélánál (1876-1946), a neo-kantiánus Böhm-tanítványnál szerzett doktori címet.)
- (10) Kontra György Karácsony Sándor világnézeti eszmélkedését főként két munkából rekonstruálja. Az egyik 1933-ban a budapesti egyetemisták szemináriumában született „Nyugati világnézetünk felemás igában” a másik: A magyar világnézet. Kontra György: „Két könyv a világnézetről” In. Karácsony Sándor öröksége
- (11) Balogh írja: Karácsony gondolatai a legújabb pszicholingvisztikai kutatásokkal összhangban állnak. Kövendi arról szól, hogy Karácsony pedagógiai célja érdekében kénytelen a nyelv szinkron-rendszerét következetesen a beszéd funkciójából levezetni (s teszi ezt – fűzi hozzá – a 30-as években, amikor a kommunikáció-elmélet még gyermekcipőben sem jár)
- (12) Aldobói Nagy Miklós recenziója a Nevelésügyi Szemlében (1940) a magyar észjárásról és a közoktatásról.
- (13) Fehér Gábor recenziója a magyar észjárásról és a magyar nevelésről a Protestáns Szemlében (1940).
- (14) Dankó Imre is amellet foglal állást, hogy noha Karácsony Sándort állandóan pedagógusként emlegetik, mégis elsősorban filozófus volt. E véleményével nem áll egyedül. Lendvai L. Ferenc új könyvének címe: Egy magyar filozófus, Karácsony Sándor.
- (15) Mitrovics Gyula „pedagógiai nihilizmusról” szól vele kapcsolatban. Igen, csak hogy Mitrovicsnál ekkor már alig lézengett néhány hallgató, Karácsony előadóterme pedig mindig zsúfolásig tömve volt. (Szeretett és tudott írni, de igazi életeleme az előszó, a vita volt. Szuggesztív előadó – karizmatikus egyéniség.)
- (16) Ezt vette észre Kontra György. Kontra Gy.: A neveléstudomány társaslélektani alapjai. = Magyar Tudomány, 1986. 86-91. p.
- (17) Világosság, 1985/12.
- (18) Kiadatlan dolgozatai 48. oldalán.
- (19) A pedagógiai pszichológia „Mekkája”. Gúnyolták, „vádolták” is Karácsonyt, hogy mindaz, amit tud, két-három genfi pszichológustól származik.

- (20) Amiben egyébként egyezett Mitrovics Gyulával.
 (21) Két kiadást megért: 1928-ban, illetve 1943-ban.
 (22) Egyébként a csucsai front regénykéjéből indul ki „A tanulás mesterfogásai”, majd ennek folytatásaként a „Leckék a leckéről”.
 (23) „Karácsony Sándor öröksége”
 (24) „Karácsony Sándor öröksége”
 (25) „Karácsony Sándor öröksége”
 (26) „Karácsony Sándor öröksége”
 (27) „Karácsony Sándor öröksége” Heltai együtt nőtt fel apja tanítványaival, s apjának Karácsony Sándor osztályfőnöke volt.
 (28) Varga Domokos tanulmányában követeli a gyermek, az ifjú számára a tévedés, a botladozás jogát.

FALUDI SZILÁRD

A megszólalás nehézségei

Milyen hosszú út vezet az első megszólalástól az örömet, bánatot egyaránt érzékeltetni képes hallgatásig. Milyen hosszú az út az artikulálatlan üvöltéstől a beszédes csöndig. A csöndig, melybe minden hang, minden szó beleférhet. Különösen érdekesek ebből a szempontból (is) Ottlik Géza írásai, regényei. Az ő szereplőinek egy-egy hümmögésébe fél életük története belefér – mert a regényben ott remeg, készen áll az a mögöttes tartomány, mely az olvasó számára is felfoghatóvá teszi egy végtelen sűrűségű jelrendszer legbonyolultabb összefüggés-, utalásrendszerét is. És ez az, ami van, ami a legfontosabb, ami a legbiztosabb létező ember és ember között. A hullámhossz, melyen a másik emberhez közeledni vagyunk/lehetünk képesek. Tárgyak, épületek, erdők, uszodák – megannyi fontos apróság, de apróság, nem meghatározó élményt jelentő dolog. Ami meghatároz téged, engem, mint embert, ami a lényegét érintően egyedi bennem, az a hozzád fűződő érzés, az az életet sűrítő jelegyüttes, jelrendszer, amelyet közösen hoztunk létre.

E kötetek fiatalok, 14–18 évesek számára készültek, akik a felnőttiséggel ismerkedvén sok-sok új ingerrel, kommunikációs helyzettel találkoznak. A szerzők vélhető szándéka, hogy e helyzetekben a fiatal emberek, fiúk és lányok minél jobban megértsék egymást, minél gyorsabban tudjanak reagálni régi és új jelekre, jelzésekre úgy, hogy viselkedésük szorongásmentes, felszabadult legyen.

A *Kommunikálj!* című könyv valójában feladatgyűjtemény, munkatankönyv jellegű összeállítás. A nyelvtudástól, a nyelvtől indulva közlész helyzeteket dolgoz föl, majd a szövegalkotás módozataival ismerteti meg, miközben bevezet a stilisztika legfontosabb elveinek alkalmazásába is. A jobb képességű középiskolások maguk elboldogulnak vele, de igazából egy jó tanár kezében hasznosulhat, aki megfelelően válogat a feladatok között, s olykor megmagyaráz egy-egy nehezebb fogalmat vagy logikai láncot.

Sajnos a kötet vizuális képe eléggé egyhangú, monoton – különösen éppen a téma miatt lehetne sokkal gazdagabb, így kissé száraz marad a közvetített tudásanyag –, és gyakran közelebb állónak vélem a tanári kézikönyv műfajához, mint feltételezett céljához, hogy középiskolások mindennapi, szórakoztatva tanító olvasmánya legyen. S ezt megintcsak a kommunikációval kapcsolatban kell hangsúlyoznunk – mert ez az a témakör, amely talán a legtöbb játékra, jókedvvel megoldható helyzetgyakorlatra stb. adna lehetőséget. Néha bizony elméleti nyelvtanok magas szintű fogalmi elvonatkoztatásait kell ismerni egy-egy megoldáshoz.

A kötet általában jó és használható feladatokat gyűjt össze, de mintha „nem lenne igazán megcsinálva”. Hiányolok legalább egy útmutatót, bevezetőt, mely megvilágítaná a szerző szándékait – arról nem is beszélve, hogy e szándékoknak megnyerné az olvasókat, e legnehezebben megnyerhető korosztályt! –, javaslatokat tenne a tankönyv hasz-